

Analýza sociálních sítí ve studiu sociálních hnutí¹

Social Network Analysis in Social Movement Studies

Jiří Navrátil

ABSTRACT For several decades, a relational perspective in collective action research has gained firm ground, introducing new concepts and theories. Also, Social Network Analysis (SNA) has become one of the most dynamic areas of analytical tools development in social studies, with the rapid expansion of both quantitative and qualitative applications and concepts. This combination has led to the innovation of research in collective action studies. This article aims to introduce SNA for the study of collective action, reviews various modes of its application, and provides a brief sketch of research problems SNA may help articulate and analyze. First, the article reviews theoretical developments in the study of collective action and the rise of a relational perspective. Second, it explains some of the basics and logic of SNA in the context of a relational perspective in collective action research. Third, it reviews the recent application of SNA in social movement studies at the individual level, the symbolic level (collective identity), and the organizational level.

KEYWORDS social network analysis, social movements, protest, collective action

Úvod

Analýza sociálních sítí (*social network analysis* – SNA) je v oblasti studií sociálních hnutí a kolektivního jednání stále populárnější, stejně jako se mezi analytiku sociálních sítí stalo populárním téma kolektivního jednání a organizací (Prell 2012, s. 222; Diani a McAdam 2003). Tento článek chce ilustrovat, jak a k jakým cílům přijala studia sociálních hnutí obecnou vztahovou perspektivu v sociálních vědách a začala konkrétně využívat SNA. Jeho cílem je za prvé vysvětlit nedávný vývoj na poli výzkumu sociálních hnutí, který umožnil využívání perspektivy sítí, a za druhé nabídnout přehled hlavních způsobů, jakými je síťová perspektiva aplikována.

Nástup vztahové perspektivy ve studiích sociálních hnutí byl nezbytnou podmínkou pro pozdější využívání analýzy sociálních sítí. Proto se v následujícím textu zaměříme

Sociální studia / Social Studies 1/2021. S. 121–137. ISSN 1214-813X.

¹ Tento výstup vznikl v rámci projektu specifického výzkumu *Society in times of crisis and the institutional consequences of technology*, který financuje Masarykova univerzita (kód MUNI/A/1475/2020).

na sledování právě tohoto jevu. V další části představím SNA jako analytický nástroj a popíšu nedávné využití SNA ve studiích kolektivního jednání. Tato část bude strukturována podle různých typů sítí: personálních, organizačních a symbolických/virtuálních. V rámci tohoto členění budou představeny konkrétní způsoby využití SNA ve studiu sociálních hnutí.

Nástup vztahové perspektivy ve studiu sociálních hnutí

Kořeny vztahové perspektivy ve studiu sociálních hnutí lze sledovat zpět k Marxově strukturálnímu pojetí sociální revoluce a jejích materiálních determinant. Marx zakódoval do svého přemýšlení nad dynamikou společnosti a kolektivního jednání silný vztahový moment, když předpovídal mobilizaci sociální skupiny (dělníků) prostřednictvím jejího vztahu k – *závislosti na* – jiné sociální skupině (vlastníci výrobních prostředků) a také na sociálně-technologickém kontextu (průmyslový kapitalismus). Marx tak podtrhl, že různá sociální hnutí zaujímají různé strukturální role a pozice v ekonomickém a politickém systému. Později byl tento vztahový strukturalismus rozpracován L. Althusserem (1970), který zdůraznil roli sociálních praktik, organizace a ideologie v sociálních konfliktech a politických mobilizacích. Jeho pojetí ideologie transformující jednotlivce na subjekty a rekrutující je (prostřednictvím performance jejich *vztahů* k jiným a k sociálním institucím) připomíná determinismus sítí (viz dále).

Vztahová perspektiva ve studiu sociálních hnutí má rovněž své počátky v historicko-sociologické tradici analýzy kolektivního jednání. Jeden z jejích nejznámějších představitelů Ch. Tilly odhalil a popsal jemnější – byť dobře zachytitelné – sociální procesy vedoucí k mobilizaci, transformaci kolektivní angažovanosti a změně v nástrojích, které jsou využívány v politickém protestu. Představil model *polity* – politického prostoru, zakořeněného ve vztazích a interakcích mezi politickými elitami, insidery a outsidersy (Tilly 1978). Model *polity* byl následně kombinován s teorií mobilizace zdrojů, která zdůrazňovala *transakce* na úrovni organizačního jednání jakožto klíče pro pochopení rozsáhlejších mobilizací. Zaměřoval se na strukturální teorie sociálního procesu a analyzoval vztahy sociálních hnutí k médiím, elitám a dalším aktérům – a také *interakce* mezi sociálními hnutími (koalice sociálních hnutí, interakce hnutí a protihnutí atd.) (Zald a Useem 1982). Koncepty organizace sociálního hnutí nebo sektoru sociálního hnutí (*industry*) se staly součástí standardního analytického rámce, čímž přispěly ke vzniku pozdější perspektivy organizačních polí (Fligstein a McAdam 2012). Další koncept – struktura politických příležitostí – rozvinul Tilly ve svém modelu *polity*, aby vysvětlil některé případy mobilizací tím, že je vztáhne k proměnám politického kontextu. D. McAdam propojil tento přístup s důrazem na proměnu organizace a vědomí účastníků protestu a představil model politického procesu, který vysvětloval, jak protestní aktéři *interagují* – a to jak v rámci spolupráce, tak i konkurence. Cílem tohoto přístupu bylo vysvětlit, proč se protestní politika odehrává v určitých obdobích, proč existuje určitá dynamika této politiky nebo proč se strategie (včetně spolupráce/konkurence) různých aktérů v různých kontextech liší.

Později byly do rámce přidány symbolické aspekty sociálních hnutí a politického konfliktu: především byla formulována teorie rámování kolektivního jednání (Snow et al. 1986). Ta uznává, že strukturální a kontextové podmínky je třeba především rozpoznat, vnímat

a *komunikovat*, a vnáší tak do obrazu další analytickou vrstvu. Procesy sladění rámců byly definovány jako „propojení individuálních a organizačních interpretačních orientací“, aby „soubor individuálních zájmů, hodnot a přesvědčení a organizačních aktivit, cílů a ideologie byly kongruentní a doplňující se“ (Snow et al. 1986). Kulturalistická perspektiva ve studiích kolektivního jednání se začala ptát, jak vznikají, zanikají a udržují se *symbolické interakce* nad tématy, symboly a ideologiemi mezi kolektivními aktéry a uvnitř nich.

Mezitím se v 70. a 80. letech 20. století v Evropě objevila tzv. teorie nových sociálních hnutí, která považovala sociální hnutí za nevyhnutelně spjatá se společností a jejími proměnami. Byl to jeden z teoretiků nových sociálních hnutí – A. Melucci –, který výslovně hovořil o „sociálních hnutích nebo oblastech hnutí jako o síti skupin a jednotlivců sdílících konfliktní kulturu a kolektivní identitu“ (Melucci 1985). Melucci zdůraznil význam kulturních procesů odehrávajících se v politicky neviditelných „vnořených“ (*submerged*) sítích každodenního života – sítích neformálních vztahů spojujících ústřední jednotlivce a skupiny s širším nexem účastníků, sympatizantů a uživatelů statků vytvářených hnutím (Melucci 1985, s. 799; Melucci 1996). Přeformuloval tedy problém účasti a mobilizace hnutí jako problém *interaktivního vnímání a interpretace*.

I když se koncept sociálního hnutí jako sítě začal používat jako metafora (např. Rucht 1989; Hathaway a Myer 1994; Carroll a Ratner 1996; Taylor a Whittier 1992), vztahová perspektiva sociálních hnutí se brzy začala rozvíjet systematictěji a empiričtěji. M. Diani (1990) nejprve použil strukturální přístup k analýze italského environmentálního hnutí s využitím formální SNA a poté (1992) formuloval syntetickou definici sociálního hnutí, kde se zaměřil na propojení přístupů mobilizace zdrojů a politického procesu s „evropskými“ přístupy orientovanými na identitu a sociální vazby. Výsledkem bylo pojetí sociálních hnutí jako „sítí neformálních interakcí mezi pluralitou jednotlivců, skupin a/nebo organizací, zapojených do politických nebo kulturních konfliktů, a založených na sdílených kolektivních identitách“ (Diani 1992: 1).

Analytické nástroje rozšířeného modelu politického procesu, teorie rámování a dalších empirických přístupů byly později přetvořeny do ambiciózního výzkumného programu *Dynamics of Contention* (McAdam, Tarrow a Tilly 2001; Tilly a Tarrow 2007), který se zaměřil na obecnější teorii konfliktů v západních i nezápadních společnostech, přičemž využíval tzv. realistickou vztahovou perspektivu, tj. „doktrínu, že transakce, interakce, sociální vazby a rozhovory tvoří hlavní náplň sociálního života“ (Tilly a Tarrow 2007). Vyzýval k zahrnutí také nezápadních forem konfliktu a k přístupu založeném na analýze mechanismů a procesů (McAdam a Tarrow 2011; viz také Hedström a Swedberg 1998). Vztahové aspekty kolektivního jednání byly zdůrazněny v konceptualizaci několika klíčových mechanismů, jako je posun hranic (*boundary shift*), zprostředkování (*brokerage*) nebo rozptyl (*diffusion*), které byly identifikovány jako základní stavební prvky tvořící případy kolektivního jednání (Tilly a Tarrow 2007, s. 215).

Všechny klíčové tradice současných studií sociálních hnutí – marxismus, historická sociologie, teorie mobilizace zdrojů, model politického procesu nebo teorie nových sociálních hnutí – zdůrazňovaly vztahové aspekty kolektivního jednání prostřednictvím teoretického popisu jeho širšího sociálního zakotvení, budování a udržování kolektivní identity, meziorganizačních vztahů a případů, kdy se dynamika kolektivního jednání vyvíjí v různých

kontextech a prostorech. Právě tento vývoj vybědl k aplikaci nástrojů SNA ve studiích sociálních hnutí. Zároveň je však třeba poznamenat, že vztahová perspektiva při studiu kolektivních akcí nevedla mechanicky a nekriticky k používání konceptů a nástrojů SNA. Především teorie polí se vyvinula jako jedna z alternativních škol vztahové sociologie, která zdůrazňuje mnohočetnost forem vztahové struktury (neredukovatelné na sociální vazby) a kritizuje SNA za „strukturalistický determinismus, instrumentalismus a konstruktivismus“ (Emirbayer a Goodwin 1994; Singh 2019).

Aplikace SNA ve studiích kolektivního jednání

SNA by měla být považována spíše za perspektivu či paradigma než za teorii či pouhý soubor metodologických nástrojů. Poznání, že společnost se v podstatě skládá ze souboru vztahů mezi jednotlivci a jako taková by měla být analyzována, není nové a bylo přijato i v klasických sociologických teoriích (např. Simmel, Durkheim, Moreno a další). Existují rodinné sítě, sítě přátelství, organizační sítě, socializační sítě, sítě na pracovišti, obchodní sítě, sítě šíření nemocí, politické sítě atd.

Sociální síť je struktura sestávající ze souboru aktérů (neboli uzlů) a souboru vazeb mezi těmito aktéry (Knoke a Yang 2008). Uzly mohou představovat jednotlivce, organizace, instituce, webové stránky, události atd. Někdy se sítě mohou skládat z různých sad aktérů/uzlů – jedná se o tzv. bimodální nebo multimodální sítě (jako jsou například organizace sociálních hnutí a protestní události). Každý uzel může mít různé vlastnosti nebo atributy. Vazby mezi uzly mohou mít různý význam: spolupráce, konflikt, uznání, společný výskyt na protestní akci, hypertextové odkazy, výměna zdrojů atd. Vazby mohou být také trvalé nebo příležitostné, mohou být symetrické (reciproční) nebo asymetrické, směrované nebo nesměrované a mohou se také lišit v síle (intenzitě, objemu).

SNA vychází ze tří základních předpokladů (Knoke a Yang 2008, s. 4–6). Za prvé, že strukturální vztahy mezi různými aktéry či subjekty a kontexty, v nichž existují, jsou pro vysvětlení jejich chování důležitější než některé jejich klíčové vlastnosti. Zatímco kvantitativní sociální vědy se spoléhají na měření a analýzu vlastností subjektů (proměnných), které jsou jednotkami analýzy, SNA se zabývá vztahy mezi jednotkami analýzy a považuje je za atributy subjektů. Důležité je, že tyto vztahy jsou vždy zpracovávány ve své komplexnosti – jako vzorce vztahů –, a ne pouze jako vztahy mezi dvojicemi subjektů (Marin a Wellman 2011, s. 14). SNA předpokládá, že prostředí, atributy nebo okolnosti neovlivňují subjekty samostatně, ale prostřednictvím síťových struktur (Marin a Wellman 2011, s. 12). Za druhé, sociální sítě ovlivňují vědomí, přesvědčení a jednání prostřednictvím sociálních vazeb – sociální prostředí jednotlivců do značné míry určuje jejich preference, hodnoty, priority atd. Za třetí, tyto struktury – vztahy – je třeba považovat za dynamické, nikoli statické. Jinými slovy, vazby a spojení jsou spíše interakcemi a mechanismy změn než stabilními vzorci. A co je ještě důležitější, různá definice vazby má za následek různé sociální sítě (i když pro stejné subjekty – aktéry). Síť spolupráce tak může být zcela jinou sítí než síť důvěry – a to i při stejném souboru aktérů.

Hranice sítě jsou jedním z klíčových aspektů SNA. Protože SNA předpokládá, že neexistují jednotně soudržné a samostatně ohraničené skupiny, zaměřuje se na studium síly

a povahy vztahů a rozdílů, díky nimž jednotlivci podléhají příležitostem, omezením a vlivu vyplývajícím z členství ve skupině. Důležité je, že studium sítě znamená, že se k jejím aktérům přistupuje jako k více či méně zakotveným částem sítě, a ne pouze jako k členům a nečlenům. V tomto smyslu se s členstvím ve skupinách zachází jako s možným vícenásobným, překrývajícím se a nebinárním a se skupinami se zachází jako s něčím, co je více či méně soudržné, co má více či méně propustné hranice, a co disponuje více či méně přemostěními ve vztahu k jiným sociálním seskupením. Jinými slovy, skupiny jsou v SNA obvykle identifikovány empiricky prostřednictvím výzkumu nebo konkrétní strategie výběru vzorku, nikoli předem teoreticky (Marin a Wellman 2011, s. 14).

Empirická analýza síťových dat je složitý úkol s mnoha koncepty a mírami. Pro jednotlivé uzly lze vypočítat různé míry – počet příchozích, odchodících, recipročních a nerecipročních vazeb, různé typy centrality (jaká organizace je v síti spolupráce nejvíce centrální?), koeficient shlukování (jak dobře spolupracují její nejbližší spojenci s ostatními?) a další. Nebo existují míry na úrovni sítě: velikost (počet uzlů a vazeb), hustota (existující vazby jako podíl všech možných vazeb), centralizace (míra, do jaké je síť ovládaná jediným uzlem), koeficient shlukování (míra, do jaké má síť oblasti s vysokou a nízkou hustotou) a další. Současně lze aktéry analyzovat také z hlediska jejich seskupení – jako dílčí struktury (části sítě, kde jsou si uzly blíže než u jiných seskupení). Ty jsou někdy konceptualizovány jako „třídy ekvivalence“, které umožňují analýzu rolí a pozic v síti. Podobnost zakotvení aktérů v síti má často podobu blokového modelu, v němž je více aktérům přiřazeno několik pozic, které sdílejí, a mezi těmito pozicemi jsou prezentovány (a analyzovány) vztahy (Faust, Wasserman 1992; Hanneman a Riddle 2005; Diviák 2017). Dva uzly jsou považovány za strukturálně ekvivalentní, pokud mají stejné sousedství, nebo jinými slovy, pokud jsou spojeny se stejnými (nebo velmi podobnými) ostatními. Tyto strukturálně ekvivalentní uzly by pak měly mít stejné nebo velmi podobné vlastnosti, protože jsou utvářeny podobným prostředím (Borgatti a Grosser 2015).

Jak bylo zmíněno v předchozí sekci, výzkum kolektivního jednání začal využívat perspektivu sociálních sítí nejspíše od 90. let 20. století, kdy bylo publikováno několik zásadních studií (Gould 1991; Hedström 1994; Emirbayer 1997; Emirbayer, Mishe 1998; Diani a McAdam 2003; Crossley 2010). Klíčovými koncepty SNA, používanými ve studiích kolektivních akcí, jsou zprostředkování, centralita, hustota, podskupiny a strukturální ekvivalence (Krinsky a Crossley 2013).

Zprostředkování (*brokerage*), jak je teoreticky popsal Burt (2005), je funkcí slabě spojené sítě vztahů (nebo jejích částí). Tento typ sítě poskytuje některým z aktérů privilegovaný přístup k mnoha částem sítě, zatímco oni se stávají bodem přerušení – nebo zprostředkování – transakce. Vzhledem k tomu, že tok informací je klíčový např. v komunikační síti mezi různými skupinami občanské společnosti a státními orgány, hrají klíčovou roli ti, kdo rozhodují o šíření informací – obvykle centralizované a profesionalizované zájmové skupiny (Rucht 1989). Podobně důležité může být zprostředkování také při propojování kolektivních aktérů, které od sebe odděluje nedostatek důvěry, informací, zdrojů nebo prostorová vzdálenost jako v případě protestů proti dohodám o volném obchodu v Americe v 90. letech 20. století (von Bülow 2011).

Často se také používá pojem centralita (*centrality*). V SNA se centralita aktérů v síti obvykle spojuje s důležitostí, mocí a vlivem. V sítích protestních aktérů (které se mohou

skládat z aktérů účastnících se stejných událostí) znamená vysoká centralita dané organizace, že spolupracuje s mnoha dalšími a účastní se mnoha protestních koalic. Jak ukázal Wada (2014), některé mexické organizace občanské společnosti (dělníci, rolníci) jsou aktivní v organizování protestů, nicméně zároveň usilují o zachování své autonomie, což je činí méně centrálními ve sporných sítích než například některé skupiny zaměřené na konkrétní problémy (studentské, environmentální atd.).

Hustotu (*density*) sítí lze využít např. při vysvětlování šíření protestních cyklů. Hustota vazeb v komunikační síti zde může pomoci zkoumat efektivitu komunikace. Míra nárůstu protestních aktivit tak může být funkcí hustoty komunikace mezi aktéry (Oliver a Myers 2003). Aplikací konceptu hustoty na populaci Hedström (1994) ukázal, jak je rozhodnutí jednotlivce připojit se k sociálnímu hnutí ovlivněno aktivitami jeho sociálních kruhů. Na základě údajů o prostorovém šíření švédských odborů v letech 1890–1940 ilustroval, jak hustota sociálních vazeb v populaci ovlivňuje růst a šíření sociálních hnutí.

Analýzy podskupin (*sub-groups*) se často zaměřovaly na vytváření koalic sociálních hnutí. Heaney a Rojas (2007) například ilustrovali heterogenitu amerických protiválečných aktivistů, rozdělených do několika podskupin organizací, které se lišily svými vztahy s hlavními politickými stranami. Dále ukázali, že rozdělení superkoalice mezi dva hlavní protiválečné deštěníky mělo spíše menší vliv na vzorce spolupráce mezi jejich složkami (Heaney a Rojas 2008).

Přístup strukturální ekvivalence (*structural equivalence*) se používá k redukci informací o rozsáhlých sítích, jako jsou například populace různých organizací občanské společnosti v konkrétních lokalitách. Principem je seskupení uzlů podle jejich podobnosti z hlediska vazeb a kontrola vztahů mezi těmito skupinami uzlů (srov. Saunders 2011). Např. Ansellova studie se zaměřila na zkoumání zakotvenosti environmentálních organizací občanské společnosti v místních komunitách v oblasti Sanfranciského zálivu a jejího vztahu k podpoře inkuzivního vládnutí (*collaborative governance*). Zároveň rozpracoval různé typy zakotvenosti v lokalitě (Ansell 2003). Diani zase použil přístup strukturální ekvivalence k identifikaci shluků hustých interakcí různých typů (vazby identity, transakce se zdroji) v rámci jednotlivých občanských sektorů (Diani 2015).

Kromě těchto základních síťových konceptů existuje také několik klíčových *kategorii mechanismů* používaných v SNA, které jsou uvedeny jako ty, které vytvářejí – a vysvětlují – konkrétní výstupy (Borgatti et al. 2009; Marin a Wellman 2011, s. 16–17). Ty mají rovněž velkou analytickou hodnotu pro studium kolektivního jednání a sociálních hnutí.

První z nich je přenos (*transmission*) – síť je často analyzována jako tok určitých médií či objektů mezi dvěma a více uzly. Mohou to být informace, myšlenky, peníze, podpora, kontrola atd. a mohou nám pomoci pochopit, jak jsou témata a hodnoty nadnárodních nebo zahraničních sociálních hnutí (korupce, změna klimatu, lidská práva) přebírány aktivisty v jiných zemích (např. Bandy a Smith 2005). Druhou z nich je adaptace (*adaptation*). Tento mechanismus vychází z pravidla, že aktivisté nebo organizace s podobnější pozicí v síti (a tedy sdílející podobné příležitosti a omezení) jsou homogennější, pokud jde o jejich strategie, preference, cíle atd. (např. Diani 1995). Třetí je svázání (*binding*), které představuje transformaci jednotlivců a skupin v síti do homogenně působící jednotky, přičemž tato jednotka se může lišit od kteréhokoli ze svých složkových uzlů – např. kvůli své konstruované a měnící se

kolektivní identitě (např. Eyerman a Jamison 1990). Za čtvrté, mechanismus vylučování (*exclusion*) znamená, že vytvoření vazby (vazeb) blokuje, brání nebo maže jinou vazbu (vazby). To je typické např. pro situaci interakce hnutí a protihnutí, kdy se jednomu z kolektivních aktérů podaří navázat spolupráci s úřady nebo masmédií a udělat z nich své spojence na úkor jejich protivníka (Zald a Useem 1982).

To je několik příkladů použití konceptů SNA ve studiích kolektivního jednání. V následující části se budu věnovat systematictějšímu přehledu existujících síťově-analytických přístupů z pohledu studií sociálních hnutí.

Rekrutace, členství a participace

Analýza role sítí v procesu budování nebo posilování sociálních hnutí na individuální úrovni se stala jedním z klasických typů aplikací SNA ve studiích kolektivního jednání (Diani 2003). Navazuje na předchozí studie, v nichž byla role sociálních sítí zdůrazňována, ale ne vždy formálně analyzována (Oliver 1984; Kriesi 1988; Opp 1989). Jedním z klíčových zjištění byla role již existujících vazeb v procesu rekrutace členů nebo příznivců sociálních hnutí, skutečnost, že sociální hnutí se rozvíjejí v zavedených sociálních prostředích (neboť ta umožňují aktivistům sdružovat zdroje ve stabilním prostředí) a hnutí mají tendenci vznikat podél zavedených komunikačních kanálů (McAdam 2003: 285). Passy (2003; viz také Passy 2001) ilustroval tři různé způsoby, jak sítě ovlivňují proces individuální participace a budování sociálních hnutí. Za prvé, sítě jsou důležité jako kanály socializace a vytváření identit: pokud jsou blízké protestní problematice, přispívají k protestní angažovanosti a udržují ji. Za druhé, sociální sítě (založené na důvěře a kulturní blízkosti) vytvářejí příležitosti k účasti a navazují spojení mezi účastníky a případem kolektivního jednání – organizací. Za třetí, sítě hrají roli v procesu stávání se členem organizace, když ovlivňují rozhodnutí jednotlivce tím, že poskytují členství význam a hodnotu (Passy 2003, s. 41).

Helmut Anheier se při aplikaci konceptů ego-sítí a jejich rozsahu zaměřil na odlišný mechanismus, než je nábor nebo členství: zkoumal roli místních aktivistů při budování organizací a mobilizaci sociálních hnutí. Na datech z Německa 20.–30. let 20. století ukázal, jak poměrně malý počet individuálních aktivistů, zakotvených v různých místních a regionálních (etnicko-národnostních) sociálních sítích a organizacích blízkých stranickým institucím využíval tento sociální kapitál k založení velké části místních poboček NSDAP (Anheier 2003).

Stoddart a Tindall (2010) zkoumají vliv sociálních sítí (jako jsou přátelé, rodina nebo známí) na participaci jednotlivců v sociálních hnutích. Ve své kvalitativní analýze kanadského environmentálního hnutí ukazuje, že i prostřednictvím těchto sítí jsou organizace hnutí začleněny do širšího hnutí či koalic na poli sociálních hnutí (např. státních orgánů, obchodních organizací atd.). Důležitý je zde také pojem sociálního kapitálu – zdrojů zakotvených v různých osobních sítích. Tindall a Cormier (2008) na základě údajů z průzkumu mezi členy sociálních hnutí zkoumají vztah mezi pohlavím, rozmanitostí osobních sociálních sítí a politickou účastí. Ukázali, že u mužů platí, že čím vyšší je diverzita jejich sítí v oblasti profesních vazeb, vazeb k dobrovolnickým organizacím nebo vazeb na politiky, tím vyšší je jejich politická participace. U žen však k vyšší politické participaci přispěla pouze diverzita vazeb k dobrovolným organizacím.

Jak se šíří účast v hnutí? Jakou roli hrají slabé vazby při usnadňování tak složitého procesu začleňování? Slabé vazby jsou schopny propojit vzdálené sociální lokality a umožňují tak rychlé šíření informací a inovací (viz Granovetter 1973). Jak však dokládají Centola a Macy (2007), „k šíření komplexního začleňování je zapotřebí více aktivačních zdrojů, protože kontakt s jediným aktivním sousedem nestačí k vyvolání participace“ (s. 707). Namísto prostého přechodu myšlenky na individuální úrovni existují podmínky pro šíření mnohostranných jevů: počet předchozích účastníků, důvěryhodnost, legitimita a „emocionální nakažlivost“ (s. 707–708). Podobně Biggs (2005) ukazuje, že vlna protestů (stávek) v Chicagu a Paříži na konci 19. století měla rozložení velikosti událostí charakteristické pro exponenciální funkci: byla seskupena do vln a podobala se lesnímu požáru nikoli kvůli iracionální nákaze, ale kvůli šíření, sociální provázanosti a inspiraci mezi různými sociálními místy. Jinými slovy, při šíření politického aktivismu hraje klíčovou roli sociální a geografická blízkost.

Struktury hnutí a jejich koalice

Pravděpodobně nejrozšířenější aplikace SNA ve studiích kolektivního jednání se zaměřuje na vazby spolupráce na mezoúrovni, tj. mezi skupinami a organizacemi.

Jednu z prvních formálních analýz kolektivních protestů s pomocí SNA provedli Bearman a Everett (1993). Vazba byla definována jako spoluúčast na události nebo účast na událostech se stejným tématem a k rozboru základních síťových vzorců bylo použito blokové modelování. Studie zkoumala sociální strukturu meziskupinových vztahů, identifikovala jejich pozici a ukázala, jak tato pozice ovlivňuje repertoár používaný v rámci protestu. Jedním ze zjištění byla přetrvávající relevance organizovaného dělnického hnutí na protestech, a to navzdory růstu nových sociálních hnutí. Další příklad přístupu založeného na blokovém modelování (tentokrát spolupráce v rámci hnutí) představila Saunders (2011). Ve své studii o síti *Friends of the Earth International* se zaměřila na spolupráci národních poboček této organizace v kampaních a analyzovala výslednou síť spolupráce. Pomocí blokového modelování ukázala, jak je spolupráce v rámci sítě regionalizovaná a roztržštěná i z hlediska otázek, které odrážejí specifický regionální kontext. Možná ještě důležitější je, že Saunders poukázala na některé problematické aspekty blokového modelování pro studium sociálních hnutí.

Různými aspekty spolupráce advokačních organizací (neboli horizontálního transakčního aktivismu) se zabývali také Císař a Navrátil (2015) a Mazák a Diviák (2017). Ti rozebrali koncept spolupráce, přičemž rozlišovali mezi běžnými „asociačními“ vazbami a robustnějšími „propojovacími“ vazbami. Jejich analýza jedné z nejprofesionalizovanějších českých advokačních koalic překvapivě odhalila jen omezené množství druhého typu vazeb.

Procesy vytváření koalic hnutí jsou typickými případy pro aplikaci SNA. Studie M. von Bülow (2011) se zabývá protesty proti dohodám o volném obchodu v Americe na přelomu tisíciletí a klade si za cíl prozkoumat mechanismy zprostředkování, jejichž prostřednictvím byly budovány velké nadnárodní koalice organizací občanské společnosti. Kombinací zkoumání dat ze sociálních sítí s kvalitativní analýzou jejich obsahu von Bülow odhaluje různé cesty organizací občanské společnosti, jak se zapojit do nadnárodní kolektivní akce. Poukazuje také na dočasnost (nízkou udržitelnost) zprostředkovatelských rolí, protože i další aktéři navazují vlastní nadnárodní spojení.

Cinalli a Füglistler (2008) se zabývali problematikou síťových vzorců v oblasti nezaměstnanosti ve třech zemích – Velké Británii, Švýcarsku a Německu. Namísto toho, aby se zaměřili výhradně na politický aktivismus, zahrnuli také instituce a tvůrce politik a politické strany působící v této oblasti. Analýza vychází z analýzy požadavků (*claim-making*) a analýzy sítí spolupráce mezi různými typy aktérů a analyzuje průměrnou vzdálenost, hustotu, průměrné stupně a centralitu v těchto sítích. Ukazuje, jak se síťové výměny a pozice klíčových aktérů vzájemně ovlivňují s kolektivním jednáním a politickými konflikty a jak se tyto interakce liší ve třech národních kontextech.

Vztah mezi identitou organizace a jejím postavením v meziorganizačních sítích zkoumali Heaney a Rojas (2014). Ti se zaměřili na organizace s hybridní identitou – tj. takové, které překračují identitu jednoho hnutí (GLBT, protiválečné atd.) – a aplikovali koncepty síťové centrality v sítích vícenásobných kontaktů a vícenásobného členství. Takové kolektivní identity umožňují organizacím stát se zástupci hnutí v různých koalicích a stát se ústředním aktérem v různých sítích spolupráce.

Podobně Di Gregorio (2012) zkoumá vztah mezi hodnotami, komunikací a koalicemi aktérů občanské společnosti v případě indonéského aktivismu v oblasti vlastnictví lesů. Tvrdí, že právě hustota propojení mezi organizacemi vytváří rozdíl mezi instrumentální a více soudržnou koalicí. Její zjištění naznačují, že hustota koalice mezi organizacemi je především funkcí jejich komunikace založené na sdíleném chápání reality a společenských diskurzů. Také spolupráce občanských organizací je umožněna slučitelností jejich hodnot.

Kromě struktury hnutí a symbolických vazeb byly nástroje SNA použity také při studiu vztahu mezi kontextem kolektivního jednání a jeho strukturálními aspekty. Diani, Lindsay a Purdue (2010) se zaměřili na ilustraci role politického kontextu pro vytváření koalic organizací občanské společnosti ve dvou britských městech. Pomocí konceptů hustoty sítě a analýzy protestních akcí se jim nepodařilo prokázat vliv politického kontextu na obecnou úroveň zapojení organizací do protestních akcí, ale ukázali, že je to právě politický kontext, jenž ovlivňuje, které typy organizací se zapojují do koalic organizujících veřejné protestní akce. Analýza oddělila proces vytváření koalic a aktivity sociálního hnutí, neboť ukázala, že koalice nemusí nutně stát na sdílené identitě hnutí.

Roli kontextu na sítě v lokalitách zkoumá také Eggert (2014) ve své studii organizací působících v oblasti imigrace ve dvou městech – Lyonu a Curychu. Aplikuje standardní síťové koncepty a míry meziorganizační spolupráce – hustotu, strukturální vzorce a rozložení vazeb ve dvou teoreticky odlišných prostředích. Dochází k závěru, že zatímco uzavřené politické příležitosti pro příslušnou oblast kolektivního jednání podporují koordinaci typickou pro sociální hnutí (tj. kombinaci identitních vazeb a vazeb směny zdrojů), otevřené příležitosti vedou k fragmentovanějším formám kolektivního jednání.

Eggert a Pilati (2014) pokračují v analýzách vlivu kontextu na sítě kolektivních akcí a snaží se vytvořit podrobnější model jejich vzájemného působení. Zkoumají organizace migrantů v pěti evropských městech a zaměřují se na formy angažovanosti migrantských organizací a jejich determinanty – především politický kontext a meziorganizační sítě (přičemž uplatňují různé míry centrality sítě a rozlišují mezi svazujícími a přemostujícími vazbami). Bylo zjištěno, že důležité jsou jak kontexty, tak sítě: v omezeném politickém prostředí sítě posilují politickou angažovanost prostřednictvím protestů, zatímco v otevřenějším prostředí

tyto sítě prosazují zapojení do konvenční politiky. Existují také případy, kdy sítě migrantů usilují spíše o vytváření oddělených subkultur, což je typické pro politický kontext kulturní asimilace.

Stejně tak Navrátil (2017) zkoumal rozdíly v kooperačních sítích radikálních a umírněných levicových organizací v České republice a na Slovensku v letech 1989–2010. Dvě země s odlišnou strukturou politických štěpících linií daly vzniknout odlišným vzorcům spolupráce levice: zatímco dominance tradičního socioekonomického štěpení vedla ke vzniku aliancí umírněné a radikální levice s méně politicky institucionalizovanými aktéry (nevládními organizacemi apod.), pro Slovensko s jeho pluralitou politických štěpení platil opak. Zde oba levicové proudy preferovaly spolupráci právě s politickými stranami.

Perspektiva mezoúrovně se zaměřuje nejen na organizace, ale také na události a protestní kampaně. Diani a Kousis (2014) ve své strukturální analýze řeckých protestů proti úsporným opatřením (2010–2012) definují a analyzují dva typy sítí: jednu jako složenou z veřejných událostí spojených sdílenými požadavky a druhou jako složenou z typů požadavků spojených událostmi, na kterých byly tyto požadavky vzneseny. Na síť požadavků aplikují postupy síťové regrese (předpovídají strukturu sítě podle její struktury v předchozím období) a analyzují její dynamiku ve třech časových obdobích, aby sledovali dynamiku protestních kampaní. Analýza poukazuje na složitou interakci mezi politickým a ekonomickým rozměrem protestů a ukazuje, jak byly požadavky týkající se suverenity a úsporných opatření (*austerity*) propojeny prostřednictvím požadavků vztažených k demokracii.

Symbolické a virtuální sítě

Způsobem, jak propojit mikro- a mezoúroveň při studiu kolektivního jednání, je koncept kolektivní identity. Kolektivní identita označuje proces, jehož prostřednictvím se jednotlivci vzájemně uznávají jako součást širší sociální skupiny, a jsou za ni uznáváni ostatními osobami (Della Porta a Diani 2007, s. 91). V návaznosti také na Simmelovo pojetí protínajících se sociálních kruhů (Simmel 1964) se koncept kolektivní identity stal oproti předchozím modelům více vztahovým a neesencialistickým. Ve studiích kolektivního jednání je kolektivní identita běžně chápána jednak jako předpoklad kolektivního jednání (Touraine 1981; Krackhardt 1992), jednak jako pocit sounáležitosti nebo společenství, který je kolektivním jednáním posilován, oslabován nebo redefinován (Della Porta a Diani 2007, s. 91). Klíčovými mechanismy konstituujícími kolektivní identitu jsou mechanismy utváření skupinových hranic, posunu skupinových hranic nebo de/aktivace skupinových hranic, které vedou ke vzniku nových odpovědí na otázky „Kdo jsme?“ (Tilly a Tarrow 2007, s. 2015–216). Právě toto je příležitost pro uplatnění síťové perspektivy.

Za prvé, kolektivní identita může být analyzována na individuální úrovni při zkoumání vztahů mezi jednotlivci. Formální SNA se však za tímto účelem zatím aplikuje poměrně zřídka, i když síťová perspektiva je zde již přítomna. Vazby v tomto případě představují vazby s širokým obsahem interakcí (Kitts 2000). Tyto bohaté, solidární vazby sice spojují členy nebo sympatizanty skupiny, nejsou však samy o sobě automaticky nástrojem podpory kolektivního jednání – naopak, někdy mohou aktivisté, jejichž pozice vůči mezilidským sítím ostatních aktivistů je vnímána jako více vzdálená, převzít některé klíčové náklady

kolektivního jednání (Oliver 1984). McAdam a Paulsen (1993) popsali model náboru do hnutí a zároveň zkoumali jednu z jeho omezujících podmínek – úspěšné propojení hnutí a identity a podporu tohoto propojení ze strany osob, které obvykle jednají ve prospěch zachování dané identity (McAdam a Paulsen 1993, s. 662). Silná subjektivní identifikace s určitou kolektivní identitou – podpořená organizačními nebo mezilidskými vazbami – pak výrazně podpořila účast aktivistů.

Na mezoúrovni se naopak problematika kolektivní identity těší mnohem větší pozornosti SNA. Saunders (2007) analyzovala spolupráci environmentálních organizací a skupin ve Velké Británii. Zaměřila se přitom na vztahy mezi různými typy vazeb mezi environmentálními organizacemi v Londýně a ukázala, že různé části environmentálního hnutí mají různé sdílené identity a že samotná definice sociálního hnutí musí lépe specifikovat povahu „sítě“, která hnutí spojuje. Saunders dochází k závěru, že právě spolupráce mezi environmentálními organizacemi může vést ke sdílené identitě (a nikoli k volnějším formám vazeb, jako je sdílení informací apod.) (Saunders 2007, s. 240). Podobně Navrátil ukázal, že i když mezi členy českého alterglobalizačního hnutí v letech 2007–2008 neexistovaly téměř žádné vazby spolupráce, kolektivní identita hnutí (sdílené vnímání toho, kdo je „uvnitř“ a kdo je „venku“, v kombinaci se sebeidentifikací s hnutím) přesto přetrvávala (Navrátil 2016).

Důležité je, že identitní – silné – vazby mezi organizacemi jsou jasně odlišovány od slabých – transakčních – vazeb (srov. Granovetter 1973, 1983). Baldassarri a Diani (2007) analyzovali vztahy mezi organizacemi občanské společnosti ve dvou britských městech a dospěli k závěru, že organizace ve stejném klastru (tj. části sítě spojené hustšími vazbami) se častěji spojují prostřednictvím sociálních pout než transakcí. Jak se dalo očekávat, tyto silné vazby jsou častější mezi organizacemi zaměřenými na stejnou agendu. Dominance silných vazeb však může také omezovat schopnost organizací budovat široké sítě spolupráce (nebo hnutí) a vést k oddělování exkluzivních, nekomunikujících klastrů (Baldassarri a Diani 2007, s. 774). Později Diani (2015) poukázal na to, že procesy budování identity vedou k vymezení hranic určitého souboru aktérů a jsou klíčovým rozměrem – spolu s procesy výměny zdrojů – toho, jak se sociální hnutí ustavují a udržují (Diani 2015, s. 17–18). Jeho analýza také ukázala, že struktura sociálních vazeb a výměny zdrojů se dramaticky liší, a liší se i v různých politických kontextech (Diani 2015, s. 143).

V neposlední řadě se symbolické interakce mezi skupinami, organizacemi nebo aktivisty a uvnitř nich neodehrávají v „reálném světě“, ale také v online světě a prostřednictvím sociálních médií.

Roste počet studií, které se zaměřují jak na „klasické“, tak na internetové aktivity organizací občanské společnosti. Pilny a Shumate (2012) se zaměřili na povahu hypertextových vazeb mezi nevládními organizacemi (s předpokladem, že fungují především jako vyjádření kolektivní identity) a zkoumají, do jaké míry odrážejí také instrumentální spolupráci mezi nevládními organizacemi. Zjistili, že hypertextové odkazy ve skutečnosti odrážejí různé instrumentální „offline“ chování neziskových organizací, jako jsou finanční vazby, vazby spolupráce nebo mediální viditelnost. Shumate a Dewitt (2008) zkoumali hypertextové vazby mezi nevládními organizacemi působícími v oblasti HIV/AIDS s cílem zjistit, jak odrážejí „reálné“ rozdělení mezi globálním Severem a Jihem. Opět se ukázala úzká podobnost mezi online a offline světem. Caiani a Wagemann (2009) porovnávali online komunikační sítě

(hypertextové odkazy) mezi webovými stránkami italských a německých extremistických skupin a snažili se vysvětlit jejich strukturu s odkazem na rozdílné struktury politických příležitostí v těchto zemích.

Kromě hypertextových odkazů byl analyzován také obsah webových stránek organizací, který reprezentuje různé vlastnosti těchto organizací. Shumate et al. (2016) provedli obsahovou analýzu webových stránek organizací občanské společnosti s cílem studovat jejich interakce s podnikatelskými subjekty. Padovani a Pavan (2016) použili analýzu propojení mezi webovými stránkami podporujícími rovnost žen a mužů a zabývali se formami moci zakotvenými v těchto online sítích problémů. Caiani a Parenti (2009) se zaměřili na obsah webových stránek krajně pravicových organizací a jejich propojení, aby prozkoumali, jak jsou využívány k mobilizaci nebo formování kolektivní identity. Zjistili podobnou segmentaci v online sítích jako v offline světě a ukázali také potenciál internetového aktivismu pro extremistické politické organizace (šíření propagandy, vytváření virtuální komunikace, nábor členů atd.). Fujdiak a Ocelík (2019) zkoumali strukturu a zacílení hypertextových odkazů mezi weby českých a německých krajně pravicových organizací z hlediska jejich teritoriality a meziskupinové spolupráce. Ukázali, že tyto skupiny ve svém mobilizačním úsilí odkazují spíše na domácí (národní) obsah a mají podobný profil jako aktéři, na které odkazují.

Další rychle se rozvíjející oblastí aplikace SNA ve studiu kolektivních akcí jsou nová sociální média (Bennett a Segergerg 2013): analýza „integrační síly“ twitterových sítí aktivistů a sociálních hnutí (Pavan 2017), studium toho, jak aktivity sociálních a sémantických sítí Twitteru ovlivňují organizaci sociálních hnutí a jejich symbolické aktivity (Pavan a Mainardi 2018); zkoumání šíření informací o protestech v síti Twitter a role různých aktérů, kteří se na něm podílejí (González-Bailón et al. 2013); srovnání vzorců využívání Twitteru v egyptských a libyjských protestech (Bruns et al. 2013) atd. Podrobnější zkoumání této problematiky však přesahuje rámec a rozsah tohoto textu.

Shrnutí

V posledních dvou desetiletích došlo k prudkému – nebo podle Borgattiho a Fostera (2003, s. 992) dokonce exponenciálnímu – nárůstu zájmu o síťovou analýzu v sociálních vědách, včetně studia kolektivních akcí. Pro studenty fenoménu kolektivního jednání nabídly nástroje SNA nejen nástroj pro různé explorační techniky založené na vizualizaci síťových grafů a jejich „topologickém“ čtení, ale staly se také důležitým nástrojem pro explanační analýzy. Cílem tohoto příspěvku bylo podat přehled nově vznikajícího relačního paradigmatu ve výzkumu sociálních hnutí a protestní politiky a zachytit jeho vývoj a strukturu. Ukázal, že teoretický a konceptuální vývoj studií sociálních hnutí v druhé polovině 20. století přinesl větší důraz na vztahové a strukturální aspekty kolektivního jednání, což připravilo disciplínu na příchod formálních analýz SNA s dostupnými softwarovými nástroji a technikami.

Tento text představil vznik relačního paradigmatu ve studiu kolektivního jednání. Přiblížil základy pojmového aparátu SNA a představil hlavní koncepty síťové analýzy, které se využívají v současných studiích kolektivních akcí. Nakonec byly podrobněji představeny aplikace SNA v některých oblastech studia sociálních hnutí. Text sleduje klíčové dimenze

studií sociálních hnutí – individuální/participační, organizační/strukturální a symbolickou/virtuální a ilustruje zde aplikaci formální SNA.

Je nad rozsah a možnosti tohoto článku zachytit všechny aplikace SNA v oblasti studia kolektivního jednání nebo zahrnout přehled novějšího vývoje statistických modelů SNA (APIM, ERGM, SAOM atd.) nebo dokonce softwarových balíčků. Co se však zdá být zřejmé, je rychlý rozvoj všech těchto nástrojů, zejména v kombinaci s tématem protestu a mobilizace souvisejících s novými sociálními médii a online aktivitami. Právě zde se totiž aktuálně analýza sociálních sítí snad nejsilněji propojuje se studiem kolektivního jednání a přispívá tak k dalšímu prolínání obou disciplín.

Literatura

- ALTHUSSER, Louis. 1970. *For Marx*. New York: Vintage Books.
- ANHEIER, Helmut. 2003. „Movement Development and Organizational Networks: The Role of ‚Single Members‘ in the German Nazi Party, 1925–30.“ Pp. 49–74 in Mario DIANI a Doug McADAM (eds.). *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.
- ANSELL, Christopher. 2003. „Community Embeddedness and Collaborative Governance in the San Francisco Bay Area Environmental Movement.“ Pp. 123–144 in Mario DIANI a Doug McADAM (eds.). *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.
- BALDASSARRI, Delia a Mario DIANI. 2007. „The Integrative Power of Civic Networks.“ *American Journal of Sociology* 113(3): 735–80.
- BANDY, Joe a Jackie SMITH (eds.). 2005. *Coalitions across Borders. Transnational Protest and the Neoliberal Order*. Boulder: Rowman & Littlefield.
- BEARMAN, Peter S. a Kevin D. EVERETT. 1993. „The Structure of Social Protest, 1961–1983.“ *Social Networks* 15(2): 171–200.
- BENNETT Lance W. a Alexandra SEGERBERG. 2013. *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BIGGS, Michael. 2005. „Strikes as Forest Fires: Chicago and Paris in the Late 19th Century.“ *American Journal of Sociology* 111(1): 1684–1714.
- BORGATTI, Stephen P. a T. J. GROSSER. 2015. „Structural Equivalence: Meaning and Measures.“ In *The International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, 2nd Edition. Oxford: Elsevier.
- BORGATTI, Stephen P., Ajay MEHRA, Daniel J. BRASS a Giuseppe LABIANCA. 2009. „Network Analysis in the Social Sciences.“ *Science* 5916(323): 892–895.
- BORGATTI, Stephen P. a Pacey C. FOSTER. 2003. „The Network Paradigm in Organizational Research: A Review and Typology.“ *Journal of Management* 29(6): 991–1013.
- BRUNS, Axel, Tim HIGHFIELD a Jean BURGESS. „The Arab Spring and Social Media Audiences: English and Arabic Twitter Users and Their Networks.“ *American Behavioral Scientist* 57(7): 871–898.
- BURT, Ronald S. 2005. *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- CAIANI, Manuela a Linda PARENTI. 2009. „The Dark Side of the Web: Italian Right-Wing Extremist Groups and the Internet.“ *South European Society and Politics* 14(3): 273–294.

- CAIANI, Manuela a Claudius WAGEMANN. 2009. „Online Networks of the Italian and German Extreme-right: An Explorative Study with Social Network Analysis.“ *Information, Communication & Society* 12(1): 66–109.
- CARROLL, William K. a Robert S. RATNER. 1996. „Master Frames and Counter-Hegemony: Political Sensibilities in Contemporary Social Movements.“ *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie* 33: 407–435.
- CENTOLA, Damon a Michael MACY. 2007. „Complex Contagions and the Weakness of Long Ties.“ *American Journal of Sociology* 113(3): 702–734.
- CINALLI, Manlio a Katharina FÜGLISTER. 2008. „Networks and Political Contention Over Unemployment: A Comparison of Britain, Germany, and Switzerland.“ *Mobilization: An International Quarterly* 13(3): 259–276.
- ČÍSAŘ, Ondřej a Jiří NAVRÁTIL. 2015. „Promoting Competition or Cooperation? The Impact of EU Funding on Czech Advocacy Organizations.“ *Democratization* 22(3): 536–559.
- CROSSLEY, Nick. 2010. *Towards Relational Sociology*. Abingdon: Routledge.
- DELLA PORTA, Donatella a Mario DIANI. 2007. *Social Movements: An Introduction*. Hoboken: Wiley-Blackwell.
- Di GREGORIO, Monica. 2012. „Networking in environmental movement organisation coalitions: interest, values or discourse?“ *Environmental Politics* 21(1): 1–25.
- DIANI, Mario a Doug McADAM (eds.). 2003. *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.
- DIANI, Mario a Maria KOUSIS. 2014. „The Duality of Claims and Events: The Greek Campaign Against the Troika’s Memoranda and Austerity, 2010–2012.“ *Mobilization: An International Quarterly* 19(4): 387–404.
- DIANI, Mario, Isobel LINDSAY a Derrick PURDUE. 2010. „Sustained Interactions? Social Movements and Coalitions in Local Settings.“ Pp. 219–238 in Nella VAN DYKE a Holly McCAMMON (eds.). *Strategic Alliances: New Studies of Social Movement Coalitions*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- DIANI, Mario. 1990. „The Network Structure of the Italian Ecology Movement.“ *Information (International Social Science Council)* 29(1): 5–31.
- DIANI, Mario. 1992. „The Concept of Social Movement.“ *Sociological Review* 40: 1–25.
- DIANI, Mario. 1995. *Green Networks*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- DIANI, Mario. „The Network Structure of the Italian Ecology Movement.“ *Information (International Social Science Council)* 29(1): 5–31.
- DIANI, Mario. 2003. „Introduction: Social Movements, Contentious Actions, and Social Networks: „From Metaphor to Substance?““ Pp. 1–18 in Mario DIANI a Doug McADAM (eds.). *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.
- DIANI, Mario. 2015. *The Cement of Civil Society: Studying Networks in Localities*. New York: Cambridge University Press.
- EGGERT, Nina a Katia PILATI. 2014. „Networks and Political Engagement of Migrant Organisations.“ *European Journal of Political Research* 53: 858–875.
- EGGERT, Nina. 2014. „The Impact of Political Opportunities on Interorganizational Networks: A Comparison of Migrants’ Organizational Fields.“ *Mobilization: An International Quarterly* 19(4): 369–386.
- EMIRBAYER, Mustafa a Ann MISCHÉ. 1998. „What is Agency?“ *American Journal of Sociology* 103: 962–1023.
- EMIRBAYER, Mustafa a Jeff GOODWIN. 1994. „Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency.“ *American Journal of Sociology* 99: 1411–1454

- EMIRBAYER, Mustafa. 1997. „A Manifesto for a Relational Sociology.“ *American Journal of Sociology* 103: 281–317.
- EYERMAN, Ron a Andrew JAMISON. 1990. *Social Movements. A Cognitive Approach*. Cambridge: Polity Press.
- FLIGSTEIN, Neil a Doug McADAM. 2012. *A Theory of Fields*. Oxford: Oxford University Press.
- FUJDIAK, Ina a Petr OCELÍK. 2019. „Hyperlink Networks as a Means of Mobilization Used by Far-right Movements.“ *Central European Journal of Communication* 12(2): 134–149.
- GONZÁLEZ-BAILÓN, Sandra, Javier BORGE-HOLTHOEFER a Yamir MORENO. „Broadcasters and Hidden Influentials in Online Protest Diffusion.“ *American Behavioral Scientist* 57(7): 943–965.
- GOULD, Roger V. 1991. „Multiple Networks and Mobilization in the Paris Commune, 1871.“ *American Sociological Review* 56: 716–729.
- GRANOVETTER, Mark. 1983. „The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited.“ *Sociological Theory* 1: 201–233.
- GRANOVETTER, Mark. 1973. „The Strength of Weak Ties.“ *American Journal of Sociology* 78: 1360–1380.
- HANNEMAN, Robert A. a Mark RIDDLE. 2005. *Introduction to Social Network Methods*. Riverside: University of California, Riverside.
- HATHAWAY, Will a David S. MEYER. 1993. „Competition and Cooperation in Social Movement Coalitions: Lobbying for Peace in the 1980s.“ *Berkeley Journal of Sociology* 38: 157–183.
- HEANEY, Michael a Fabio ROJAS. 2007. „Partisans, Nonpartisans, and the Antiwar Movement in the United States.“ *American Politics Research* 35(4): 431–464.
- HEANEY, Michael a Fabio ROJAS. 2008. „Coalition Dissolution, Mobilization, and Network Dynamics in the U.S. Antiwar Movement.“ *Research in Social Movements, Conflicts, and Change* 28: 39–82.
- HEANEY, Michael a Fabio ROJAS. 2014. „Hybrid Activism: Social Movement Mobilization in a Multimovement Environment.“ *American Journal of Sociology* 119(4): 1047–1103.
- HEDSTRÖM, Peter a Richard SWEDBERG. 2007. *Social Mechanisms: An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HEDSTRÖM, Peter. 1994. „Contagious Collectivities: On the Spatial Diffusion of Swedish Trade Unions, 1890–1940.“ *American Journal of Sociology* 99(5): 1157–1179.
- KITTS, James. 2000. „Mobilizing in Black Boxes: Social Networks and Participation in Social Movement Organizations.“ *Mobilization: An International Quarterly* 5(2): 241–257.
- KNOKE, David a Song YANG. 2008. *Social Network Analysis*. Thousand Oaks: Sage.
- KRACKHARDT, David. 1992. „The Strength of Strong Ties: The Importance of Philos in Organizations.“ Pp. 216–239 in Nitin NOHRIA a Robert ECCLES (eds.). *Networks and Organizations*. Boston: Harvard Business School Press.
- KRIESI, Hanspeter. 1988. „The Interdependence of Structure and Action.“ *International Social Movement Research* 1: 349–68.
- KRINSKY, John a Nick CROSSLEY. 2014. „Social Movements and Social Networks: Introduction.“ *Social Movement Studies* 13(1): 1–21.
- MARIN, Alexandra a WELLMAN, Barry. 2011. „Social Network Analysis: An Introduction.“ Pp. 11–25 in John SCOTT a Peter J. CARRINGTON (eds.). *The Sage Handbook of Social Network Analysis*. Thousand Oaks: Sage.
- MAZÁK, Jaromír a Tomáš DIVIÁK. 2018. „Transactional Activism without Transactions: Network Perspective on Anti-Corruption Activism in the Czech Republic.“ *Social Movement Studies* 17(2): 203–218.
- McADAM, Doug a Ronnelle PAULSEN. „Specifying the Relationship Between Social Ties and Activism.“ *American Journal of Sociology* 99(3): 640–667.

- McADAM, Doug a Sidney TARROW. 2011. „Introduction: Dynamics of Contention Ten Years On.“ *Mobilization: An International Quarterly* 16(1): 1–10.
- McADAM, Doug, Sidney G. TARROW a Charles TILLY. 2001. *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McADAM, Doug. 2003. „Beyond Structural Analysis: Toward a More Dynamic Understanding of Social Movements.“ Pp. 281–298 in Mario DIANI a Doug McADAM (eds.). *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.
- MELUCCI, Alberto. 1985. „The Symbolic Challenge of Contemporary Movements.“ *Social Research* 52(4): 789–816.
- MELUCCI, Alberto. 1996. *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NAVRÁTIL, Jiří. 2016. *Od ekonomické globalizace k „válce proti terorismu“*. Proměny českého levicového aktivismu na počátku 21. století. Praha: SLON.
- NAVRÁTIL, Jiří. 2017. „Radical and Moderate Left Activism in the Czech Republic and in Slovakia (1989–2010).“ Pp. 62–81 in Magnus WENNERHAG, Christian FRÖHLICH a Grzegorz PIOTROWSKI. *Radical Left Movements in Europe*. Abingdon: Routledge.
- OLIVER, Pamela E. 1984. „If You Don't Do It, Nobody Else Will': Active and Token Contributors to Local Collective Action.“ *American Sociological Review* 49: 601–610.
- OLIVER, Pamela E. a Daniel J. MYERS. 2003. „Networks, Diffusion, and Cycles of Collective Action.“ Pp. 173–203 in Mario DIANI a Doug McADAM (eds.). *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.
- OPP, Karl-Dieter. 1989. *The Rationality of Political Protest: A Comparative Analysis of Rational Choice Theory*. Boulder: Westview Press.
- PADOVANI, Claudia a Elena PAVAN. 2016. „Global Governance and ICTs: Exploring Online Governance Networks around Gender and Media.“ *Global Networks* 16: 350–371.
- PASSY, Florence. 2001. „Socialization, Connection, and The Structure/Agency Gap: A Specification of The Impact of Networks on Participation in Social Movements.“ *Mobilization: An International Quarterly* 6(2): 173–192.
- PASSY, Florence. 2003. „Social Networks Matter. But How?“ Pp. 21–48 in Mario DIANI and Doug McADAM (eds.). *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.
- PAVAN, Elena a Arianna MAINARDI. 2018. „Striking, Marching, Tweeting. Studying How Online Networks Change Together with Movements.“ *Partecipazione e Conflitto* 11: 394–422.
- PAVAN, Elena. 2017. „The Integrative Power of Online Collective Action Networks Beyond Protest. Exploring Social Media Use in the Process of Institutionalization.“ *Social Movement Studies* 16(4): 433–446.
- PILNY, Andrew a Michelle SHUMATE. 2012. „Hyperlinks as Extensions of Offline Instrumental Collective Action.“ *Information, Communication & Society* 15(2): 260–286.
- PRELL, Christine. 2012. *Social Network Analysis: History, Theory & Methodology*. Los Angeles: Sage.
- RUCHT, Dieter. 1989. „Environmental Movement Organizations in West Germany and France: Structure and Interorganizational Relations.“ *International Social Movement Research* 2: 61–94.
- SAUNDERS, Clare. 2007. „Using Social Network Analysis to Explore Social Movements: A Relational Approach.“ *Social Movement Studies* 6(3): 227–243.
- SAUNDERS, Clare. 2011. „Unblocking the Path to Effective Block Modeling in Social Movement Research.“ *Mobilization: An International Quarterly* 16(3): 283–302.
- SHUMATE, Michelle a Lori DEWITT. 2008. „The North/South Divide in NGO Hyperlink Networks.“ *Journal of Computer-Mediated Communication* 13: 405–428.

- SHUMATE, Michelle, Yuli Patrick HSIEH a Amy O'CONNOR. 2018. „A Nonprofit Perspective on Business–Nonprofit Partnerships: Extending the Symbiotic Sustainability Model.“ *Business & Society* 57(7): 1337–1373.
- SIMMEL, Georg. 1964. *Conflict*. Glencoe: Free Press.
- SINGH, Sourabh. 2019. „How Should We Study Relational Structure? Critically Comparing the Epistemological Positions of Social Network Analysis and Field Theory.“ *Sociology* 53: 762–778.
- SNOW, David A., E. Burke ROCHFORD, Steven K. WORDEN a Robert D. BENFORD. 1986. „Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation.“ *American Sociological Review* 51(4): 464–481.
- STODDART, Mark C. J. a D. B. TINDALL. 2010. „„We've Also Become Quite Good Friends': Environmentalists, Social Networks and Social Comparison in British Columbia, Canada.“ *Social Movement Studies* 9(3): 253–271.
- TARROW, Sidney. 2011. *Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TAYLOR, Verta a Nancy E. WHITTIER. 1992. „Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization.“ Pp. 104–129 in A. D. MORRIS a C. M. MUELLER (eds.). *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press.
- TILLY, Charles a Sidney TARROW. 2007. *Contentious Politics*. Boulder: Paradigm Publishers.
- TILLY, Charles. 1978. *From Mobilization to Revolution*. Reading: Addison-Wesley.
- TINDALL, David a Jeffrey CORMIER. 2008. „Gender, Network Capital, Social Capital, and Political Capital: The Consequences of Personal Network Diversity for Environmentalists in British Columbia.“ Pp. 282–307 in Nan LIN a Bonnie H. ERICSON. *Social Capital: An International Research Program*. Oxford: Oxford University Press.
- TOURAINÉ, Alain. 1983. *Solidarity: The Analysis of a Social Movement: Poland, 1980–1981*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TURNER, Ralph H. a Lewis M. KILLIAN. 1972. *Collective Behavior*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- VON BÜLOW, Marisa. 2011. „Brokers in Action: Transnational Coalitions and Trade Agreements in the Americas.“ *Mobilization: An International Quarterly* 16(2): 165–180.
- WADA, Takeshi. 2004. „Event Analysis of Claim Making in Mexico: How are Social Protests Transformed into Political Protests?“ *Mobilization: An International Quarterly* 9(3): 241–257.
- ZALD, Mayer N. a Bert USEEM. 1982. *Movement and Countermovement: Loosely Coupled Conflict*. Working Paper 267, University of Michigan Center for Research on Social Organization.

Autor

Jiří Navrátil působí jako odborný asistent na katedře sociologie Masarykovy univerzity v Brně. Ve svém výzkumu se zaměřuje na sociální hnutí a politický protest, politické sítě a občanské společnosti ve východní Evropě. V současné době se zabývá analýzou transformace meziorganizačních sítí postsocialistických odborů a politických stran. Kontakt: jiri.navratil@fss.muni.cz